

УДК 378.017:17.022]:[378.018.8:373.5.011.3-051:81'243]

DOI: 10.31499/2307-4914.2(26).2022.26760

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Євген Мамчур, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-0558-7715

E-mail: e.mamchur@udpu.edu.ua

У статті висвітлено важливість особистісно орієнтованої основи для формування і розвитку професійно ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови шляхом практичної діяльності в освітньому процесі. Розкрито особливості формування професійно ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу. З'ясовано, що використання сучасних технологій сприяє інтелектуальному розвитку студентів та формуванню професійно ціннісних орієнтацій, розвитку пізнавальної активності інтересів активізації творчої діяльності.

Ключові слова: майбутній учитель іноземної мови; цінності; ціннісні орієнтації; технологія навчання; особистісно орієнтована технологія; соціально-гуманітарні дисципліни; формування професійно ціннісних орієнтацій; механізм формування професійно ціннісних орієнтацій.

A PERSONALLY ORIENTED BASIS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF THE FUTURE TEACHER OF A FOREIGN LANGUAGE

Yevhen Mamchur, Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Associate Professor at the
Foreign Languages Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-0558-7715

E-mail: e.mamchur@udpu.edu.ua

An important purpose of Ukrainian education is to create conditions for personal development and creative self-realization for every young person, to form a generation capable of lifelong learning, to create and develop the values of civil society. In the process of teaching the discipline of the socio-humanitarian cycle, the transition from informative and explanatory forms and teaching methods to more active and creative ones, which are aimed at practical and professional application during studies at a higher educational institution, is of particular importance. Value orientations are actual formations in the structure of a person's consciousness and self-awareness, which begins a series of his essential characteristics as an individual. Personally oriented technology as a purposeful concept of education and upbringing is centred on the student and is aimed at his development, self-improvement, and self-realization of the personal self-concept. The article highlights the importance of personally oriented foundations for the formation and development of professional value orientations of future foreign language teachers through practical activities in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle.

The implementation of personally oriented technologies for studying the disciplines of the socio-humanitarian cycle and the special course provided for the partnership of the teacher and the student, turning the latter into an active subject of the pedagogical process, built on the ideas of humanism and cooperation. Personally oriented technology as a holistic concept of education and upbringing is centralised on the student and is aimed at his development, self-improvement, and self-realization of his

personal self-concept. Procedurally, the use of optimal organizational forms and active methods, built on the basis of practical compatible conscious subject-subject interaction of the teacher and student, became the ways of implementing personally oriented technology.

Keywords: *future teacher of foreign language; values; value orientations; learning technology; personally oriented technology; social and humanitarian disciplines; forming of professional and value orientations; the mechanism of formation of professional value orientations.*

XXI століття вносить суттєві зміни у політичний та соціально-економічний розвиток українського суспільства, у світогляд людей, в організацію, засоби і методи їхньої діяльності, в усі сфери суспільного життя, зокрема в освіту, яка є основою духовного розвитку всього суспільства та кожної людини зокрема. Нині головною метою української освіти є створення умов для особистого розвитку і творчої самореалізації кожної молодої людини, формування покоління, здатного навчатися протягом усього життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Усвідомивши необхідність інтеграції у світову спільноту, треба орієнтувати сучасну освіту на загальнолюдські цінності та пріоритети, гуманізацію та гуманітаризацію всього освітнього процесу. ЗВО повинні не лише давати студентам фундаментальні знання, а й навчати їх самостійно осмислювати та аналізувати навколишній світ, одночасно формуючи гармонійно розвинену молоду особистість.

Одним зі шляхів формування сучасної розвиненої особистості є набуття нею необхідних знань та навичок за допомогою певних форм та методів навчально-виховної роботи у вищій школі. При цьому В. Огнев'юк слушно зауважує, що освітній процес у ЗВО має спрямовуватись не лише на опанування студентами програми, а й впливати на формування системи цінностей студентів [6]. Без сумніву, від якості отриманих студентами під час навчання знань та формування ціннісних якостей, що постійно вдосконалюються, враховуючи вимоги сучасного суспільства, які впливають на професійну діяльність і майбутнє життя, залежить духовний, моральний та інтелектуальний рівень розвитку майбутнього вчителя іноземної мови, його професійно ціннісних орієнтацій.

Питання ціннісних орієнтацій особистості порушено у наукових розвідках як закордонних (М. Вебер, А. Маслоу, Т. Парсонс, М. Рокіч, Е. Фромм та ін.), так і українських дослідників (М. Боришевський, І. Зязюн, П. Ігнатенко, Т. Кириленко, В. Клименко, С. Максименко та ін.). Проблеми ціннісних орієнтацій особистості нині на часі й розглянуті в дослідженнях О. Бялик, В. Васютинського, Ю. Іванової, І. Коберник, О. Коберника, В. Галузяка, Г. Печерської, О. Пришляк, В. Огнев'юка, Г. Ситника, М. Сметанського, В. Шахова та ін.

Розглядаючи проблеми формування цінностей та ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти, чимало науковців спрямовують вектор досліджень на формування професійних цінностей. Так, формуванню професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів присвятила дисертацію С. Єрмакова; педагогічні умови формування професійно ціннісних орієнтацій студентів художньо-педагогічних спеціальностей вивчала О. Плахотнюк. Л. Кравчук обрала предметом дослідження теоретичні засади формування професійно ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників. Учені наголошують, що саме у студентські роки професійна підготовка особистості відіграє визначальну роль під час формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Науковці підкреслюють важливість й актуальність навчання та виховання

молодої людини у ЗВО, зокрема у становленні та розвитку особистості, формуванні її професійно ціннісних орієнтацій щодо розвитку власної особистості та ставлення до різних аспектів матеріального й духовного світу. Отже, виникає необхідність приділяти належну увагу поновленню та вдосконаленню педагогічної майстерності викладачів педагогічних університетів, запровадженню новаторських форм і методів викладання з метою забезпечення якісної підготовки майбутніх учителів, зокрема під час формування професійно ціннісних орієнтацій. Саме тому особливого значення у процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу студентам факультетів іноземних мов набуває перехід від інформаційно-пояснювальних форм і методів навчання до більш активних і творчих, які спрямовані на практично професійне застосування під час навчання у ЗВО.

Метою статті є розкриття особливостей формування професійно ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

У професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови засобами дисциплін соціально-гуманітарного циклу стрижневими залишаються засвоєння знань, формування професійно ціннісних орієнтацій і вироблення необхідних компетентностей та особистісних якостей. Особливу роль в освітньому процесі відіграють особистісно орієнтовані технології, які є центром всієї освітньої системи, характеризуються гуманістичною та психотерапевтичною спрямованістю, мають за мету різнобічний, вільний та творчий розвиток студента, формування у нього ціннісної позитивної «Я-акмеконцепції», креативної акмеособистості – професіонала.

У зв'язку з європейським вектором розвитку сучасної освіти необхідними є зміни в організації навчання студентської молоді, пошук інноваційних шляхів комунікації. Слід брати до уваги цілі й досягнення закордонних учених. О. Пришляк зазначає, що педагогічній освіті провідних країн світу притаманні такі тенденції: академізація, зростання ролі досліджень процесів професійної підготовки, посилення уваги до визнання особистості школяра-студента як найвищою цінності [9, с. 289].

Ціннісні орієнтації є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини, вони зумовлюють низку її сутнісних характеристик як особистості. Час навчання студентської молоді у закладах вищої освіти найбільш сприятливий для формування, корегування цінностей студента як цілісної особистості. Для розкриття та самореалізації студента, формування його професійно ціннісних орієнтацій необхідно застосовувати сучасні ефективні методи навчання, спрямовані на максимальне розкриття здібностей та особистісних ціннісних якостей сучасного вчителя іноземної мови до професійної діяльності. Використання активних та інтерактивних форм і методів під час формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови повинні реалізовуватися впродовж навчально-пізнавальної діяльності студентів під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу.

Упровадження особистісно орієнтованих технологій вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу і спецкурсу передбачало партнерство викладача і студента, переведення останнього в активного суб'єкта педагогічного процесу, побудованого на ідеях гуманізму і співпраці. Особистісно орієнтована технологія, як цілісна концепція навчання і виховання, централізується на студентові і спрямована на його розвиток, самовдосконалення та самореалізацію його особистісної Я-концепції.

Процесуально шляхами реалізації особистісно орієнтованої технології стало використання оптимальних організаційних форм (колективна, групова, парна, індивідуальна робота) й активних методів (лекція, розповідь (проблемно-інформаційна, у формі діалогу, полемічна), бесіда, евристична бесіда, метод вправ, моделювання педагогічної ситуації, метод-кейс, комунікативний метод, тренінг, рольова гра, експеримент, дискусія, диспут тощо), побудованих на основі практичної сумісної свідомої суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача (викладання) і студента (учіння).

Під час навчання реалізація всіх визначених педагогічних технологій має здійснюватися цілісно, системно, у взаємодії, взаємозалежності та взаємозв'язку одна з одною.

У дослідженні визначено, що психологічною основою формування професійно ціннісних орієнтацій є потреби, мотивація, цілеспрямованість, спонукання до діяльності студентів. Навчальна активність, саморозвиток і саморегуляція, воля майбутніх учителів є своєрідними активаторами й реалізаторами ціннісної системи в навчально-виховній практичній роботі, що перетворюють, трансформують аксіологічну спрямованість особистості на її власні професійно ціннісні орієнтації, які регулюють суспільну і професійну поведінку людини.

Процес формування професійно ціннісних орієнтацій є системним і покроковим, починається з вироблення емоційно ціннісного ставлення особистості до певних об'єктів чи суб'єктів і завершується утворенням у майбутніх учителів відносно стійких моделей позитивної, правильної професійної поведінки та педагогічної діяльності. Між головними елементами цього процесу існують динамічні зв'язки, що перебувають у постійному русі, змінюються та сприяють збагаченню внутрішнього світу студента. Механізм формування професійно ціннісних орієнтацій студентів розглядається як процес перетворення внутрішньої основи професійно ціннісних орієнтацій особистості майбутнього вчителя іноземної мови. Механізм формування професійно ціннісних орієнтацій покажемо у вигляді *рисунка 1*.

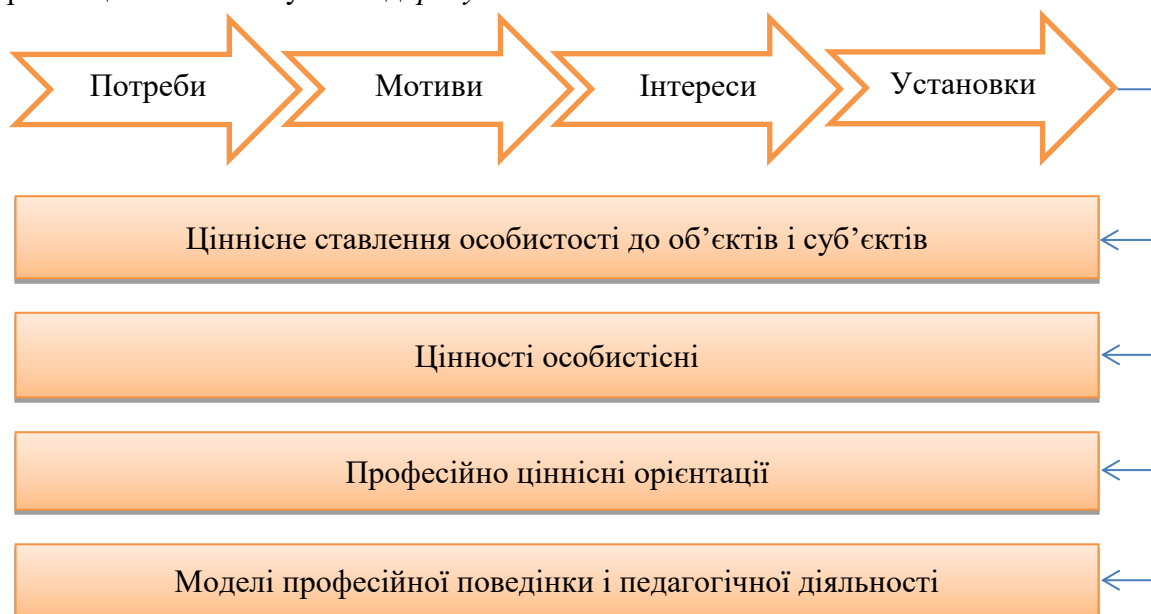

Рис. 1. Механізм формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови

У науковій праці, враховуючи результати аналізу наукових джерел, виходимо з того, що цінності – це об'єктивна категорія, а ціннісні орієнтації – суб'єктивна. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації засвідчує об'єктивацію особистості студента. Аксиологічний рівень розвитку майбутнього вчителя іноземної мови визначається рангом цінностей, трансформованих у ціннісні орієнтації (установки, переконання, інтереси, прагнення, бажання, наміри), стійкістю останніх, багатоплановістю, гармонійністю поєднання.

Основою освітнього процесу є людина як найвища цінність. Наскрізнi стрижневі трансдисциплінарні завдання, які сучасність ставить перед системою вищої педагогічної освіти, – це передусім сформувані в майбутніх учителів іноземної мови ціннісне ставлення до себе, сім'ї, родини, своїх учнів, близьких людей, друзів; природи; до держави, суспільства загалом, націй, соціальних спільнот; до праці, професії; до національної культури; до Батьківщини тощо. Означені ціннісні ставлення під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу формуються, усвідомлюються, привласнюються, інтеріоризуються студентами, перетворюючись на професійно ціннісні орієнтації майбутніх учителів.

Процес формування професійно ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови відбувався покроково, відповідно до етапів опанування освітньо-професійної програми підготовки бакалавра. На мотиваційному етапі у студента формується емоційно ціннісне ставлення до обраної професії і педагогічної діяльності, формуються уявлення про себе, навколишній світ, глобалізований світ (усвідомлення «Я-особистісне»). На когнітивно діяльнісному етапі в майбутнього педагога формуються власні ціннісні уявлення про обрану ним професію в форматі «Я – у професії вчителя». Студент залучається до різних видів навчальної діяльності, у межах яких відбувається засвоєння й усвідомлення цінностей, обмін цінностями, формування професійно ціннісних орієнтацій. На цьому етапі відбувається становлення «Я-акмеконцепції», співставлення «Я-професійне» та «Я-особистісне». На діагностично-рефлексійному етапі відбувається закріплення «Я-акмеконцепції» майбутнього вчителя іноземної мови.

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови є цілеспрямованим, системним, цілісним освітнім процесом, адаптованим до реальних умов ЗВО. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців з іноземної мови, розроблених у педагогічних університетах України, засвідчив, що фахова підготовка майбутніх учителів іноземної мови за напрямом підготовки «Філологія. Мова та література (англійська, німецька, французька)» містить вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які реалізують мету формування системи світоглядних знань, особистісних позицій і ціннісних орієнтацій студента. Значний вплив на цей процес мають такі навчальні дисципліни, як філософія, психологія, соціологія, культурологія, історія тощо, рівень ефективності їх вивчення залежить від взаємодії та взаємозв'язку знань про гуманітаристику, яку майбутні вчителі іноземної мови отримують у закладах вищої освіти.

На основі змістового аналізу освітньо-професійної програми, освітньо-кваліфікаційної характеристики та навчальних програм дисциплін визначено, що саме під час вивчення обраних дисциплін найбільшою мірою формуються професійно

ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. Вибірка навчальних дисциплін зумовлена тим, що у змісті визначених дисциплін соціально-гуманітарного циклу сфокусована аксіологічна інформація, яка засвоюється у вигляді аксіологічних, ціннісних, професійно ціннісних знань, умінь і навичок, у яких особистість студента засвоює вже відомі способи професійної діяльності; набуває досвіду креативної педагогічної діяльності, здатності й досвіду оцінок і ціннісних суджень щодо світу, людей, професії, самого себе. Усе це дало змогу сформувати у студентів емоційно ціннісні ставлення, що є основою сформованості професійно ціннісних орієнтацій.

Процес формування професійно ціннісних орієнтацій акцентно впроваджено у зміст дисциплін соціально-гуманітарного циклу, а саме «Філософія», «Психологія», «Соціологія», «Культурологія», «Історія» та під час імплементації спецкурсу «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови» (Таблиця 1). У доборі змісту теоретико-практичного навчального матеріалу визначених дисциплін і розробленого спецкурсу враховувалися особливості аксіологічного виховного впливу цих навчальних дисциплін з включенням питань, що безпосередньо передбачають вивчення цінностей, ціннісних установок, професійно ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови, формуванні їх внутрішнього світу.

Отже, сучасні методи навчання є основним способом організації навчально-пізнавальної роботи студента та викладача, за допомогою яких формуються професійно ціннісні орієнтації, розвиваються фахові компетентності, створюються погляди та переконання. Методи і прийоми навчання є своєрідним педагогічним інструментарієм у викладацькій діяльності викладача, а їхня результативність залежить від методичної досконалості використання і цілеспрямованої реалізації.

Таблиця 1

**Формування професійно ціннісних орієнтацій
майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення
навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу**

Навчальні дисципліни	Спецкурс	Очікувані результати	Наукова і навчальна діяльність студентів
Філософія Психологія Соціологія Культурологія Історія	Професійно ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови	<ul style="list-style-type: none"> • Формування професійно ціннісних орієнтацій; • розвиток любові до професії; • чітке уявлення про головні завдання вчителя у школі; • професійні компетентності, оперування ними на практиці; • опанування дидактичних технологій; • розвиток внутрішньої потреби у професійній діяльності 	Професійно орієнтовані дослідження – дослідницькі проекти, есе, виступи, диспути, методичні розробки, професійні портфоліо, тренінги, рольові ігри

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження ефективності впровадження інноваційних форм, методів, прийомів і засобів формування акмеособистості вчителя іноземної мови під час викладання предметів професійно орієнтованого циклу, а також на дослідження розвитку акмеособистості вчителя іноземної (англійської) мови в умовах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2006. Т. VIII, I. Вип. 6. С. 40–46.
2. Галузяк В. М., Сметанський В. М., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посіб. Вінниця: Держ. картографічна фабрика, 2006. 400 с.
3. Иванова Ю. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. № 7. 14 с.
4. Коберник І. О. Особистісні цінності як основа становлення і розвитку індивіда. *Наука і сучасність*. Київ: Логос, 2000. Вип. 1, ч. 2. С. 3–9.
5. Коберник О. М., Бялик О. В. Інноваційні технології навчання та виховання: навч. посіб. Умань: Жовтий О. О., 2010. 210 с.
6. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ: Знання України, 2003. 450 с.
7. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 10(91). С. 252–257.
8. Пришляк О. Ю. Становлення ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземних мов. *Лісабонська стратегія європейської інтеграції в галузі освіти*. Тернопіль, 2011. Ч. 5. С. 292–293.
9. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. Київ, 2004. Вип. 2. С. 369–374.

REFERENCES

1. Vasiutynskiy, V. O. (2006). Tsinnisno-oriientatsiini ploschyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*, Vol. 8, issue 6, 40–46 [in Ukrainian].
2. Haluziak, V. M., Smetanskyi, V. M., Shakhov, V. I. (2006). Pedahohika. Vinnytsia: Derzh. kartohrafichna fabryka [in Ukrainian].
3. Ivanova, Yu. (2001). Formuvannia tsinnisnykh oriiientatsii studentskoi molodi protiahom profesiinoi pidhotovky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kobernyk, I. O. (2000). Osobystisni tsinnosti yak osnova stanovlennia i rozvytku indyvida. *Nauka i suchasnist*. Lohos, issue. 1, ch. 2, 3–9 [in Ukrainian].
5. Kobernyk, O. M., Bialyk, O. V. (2010) Innovatsiini tekhnolohii navchannia ta vykhovannia. Uman: Zhovtyi O. O. [in Ukrainian].
6. Ohneviuk, V. O. (2003). Osvita v systemi tsinnosteii staloho liudskoho rozvytku. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
7. Pecherska, H. O. (2013) Profesiini tsinnisni oriiientatsii vchyteliv. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Series: Psykholohichni nauky*, Vol. 2, issue. 10(91), 252–257 [in Ukrainian].
8. Pryshliak, O. Yu. (2011). Stanovlennia tsinnisnykh oriiientatsii maibutnikh vchyteliv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov. *Lisabonska stratehiia yevropeiskoi intehtatsii v haluzi osvity*, 5, 292–293 [in Ukrainian].
9. Sytnyk, H. (2004). Natsionalni tsinnosti yak osnova prohresyvnoho rozvytku osobystosti, suspilstva i derzhavy. *Kyiv, issue 2, 369–374* [in Ukrainian].